

ԿԱԹՆՄԻՐԻ ԼՈՒՍԱՇԵՐՏԸ...

«Խիստ աստեղծ են բազումք, նուազք եւ յոյժ
ընդ աղօտ երեւմանէն միաւոր լոյսն տեսանի»:
Անանիա Շիրակացի

Արձակագիր ու բանաստեղծ Հրաչ Բեգլարյանի ստեղծագործությունները, վստահ ենք, շատերին են քաջահայտ: Վերջերս «Անտարես» հրատարակչատունը լույս է ընծայել հեղինակի «Կաթնծիրից անդին» վերտառությամբ պատմավեպը¹, որը, ըստ էության, «Աստծու աչքի առաջ ապրող» մարդու խոհ ու խոհքն է ներկայի շեմին՝ անցյալի (մասնավորապես Թ. դարի Հայաստանի) ու գալիքի պատմական անցքերի վերաբերյալ: Հեղինակի իսկ բնորոշմամբ՝ «Կաթնծիրից անդին»-ը հոգեւոր պատում է, ինչի հետ դժվար է համաձայնել:

Պատմավեպի ներքին բովանդակությանն առնչվելը կասկածից դուրս է թողնում, որ ստեղծագործության՝ առաջին հայացքից հավակնոտ թվացող վերնագիրը միանգամայն հաջող է ընտրված: Չնայած բովանդակային ծավալին՝ երկը վայելքով ու մեկ շնչով ընթերցվում է: Այստեղ մարդն ու տիեզերքը, նյութականն ու հոգեւորը, երկնայինն ու աշխարհայինը այնպիսի ներդաշնակ համերաշխությամբ, այնքան կենդանի ու գունեղ են պատկերագրված, որ իրավացիորեն հանգունակում են մեկ-միասնական համակարգի: Վիպերգության մեջ իրողությունները մեկնվում են Բագրատունյաց թագավորական եւ այլ նախարարական տների, Սեւանի մենաստանի, Մաշտոց Ա. Եղիվարդեցի, Զաքարիա Ա. Ձագեցի եւ Գեւորգ Բ. Գառնեցի կաթողիկոսների գործունեության, ինչպես նաեւ հայ-բյուզանդական եւ հայ-արաբական փոխհարաբերությունների

¹ Հրաչ Բեգլարյան, Կաթնծիրից անդին, Երեւան, «Անտարես», 2020: Այստեղ եւ այսուհետ տվյալ հեղինակից բոլոր հղումները՝ նշված գրքից: Փակագծում համապատասխանաբար կնշվի էջը:

շուրջ: Պատկերավոր են ներկայացված Մարիամ իշխանուհու, Աբրահամի, դարբնի, խենթի եւ այլ կերպարներ:

Հեղինակի՝ «Ժողովուրդն իր մտապատկերում ունեցածը, իր երազանքը միշտ հագցնում է իր առաջնորդներին» (էջ 21) միտքը մարգարեության պես անցնում է ողջ ստեղծագործությանը: Մարիամ իշխանուհին տակավին դեռատի այրիացած հայ կնոջ, հայ մոր եւ միաժամանակ որբացյալ ժողովրդի մարմնացումն է, ժողովրդի, որը հասարակական-քաղաքական անցքերում, հոգեւոր եւ աշխարհիկ իրողությունների բախման մեջ թեւեւ ոչ մի վայրկյան տեղի չի տալիս եւ սրբորեն պահպանում է իր պարկեշտ նկարագիրը, այդուհանդերձ, ակնհայտ տվայտանքների ու դժվարությունների մեջ է:

«Հիսուսական աղոթքի թելը բարակ է թվում, բայց եթե հաստատուն բռնեցիր, այն քեզ կհասցնի աստվածային բարձունքներ» (էջ 33) եթերային անդրադարձը, առանց բացառության, վերաբերում է պատմավեպի բոլոր կերպարներին:

Վեպում ուղղակի ու փոխաբերական բազում անդրադարձներ կան հոգեւոր եւ աշխարհիկ իշխանությանը օժտված անձանց բնավորությանն ու հոգեկերտվածքին, մարդկանց հետ նրանց փոխհարաբերություններին:

Հեղինակի բազմապիսի հոգեկան ապրումներն ու մեկնաբանությունները, ինչպես Րաֆֆու ստեղծագործություններում, ստեպ-ստեպ ընդմիջարկվում են բնության դիպուկ ու խոսուն պատկերագրություններով. «Գարնանավերջի միջօրեն իր խաղաղ ու բազմագույն դաստառակն էր փռել լճի վրա» (էջ 136), «Աշունը մեկեն եկավ: Տաք, անամպ օրերին փոխարինեց անձրեւը, եւ քամին լճի վրա մերկապար պարեց: Ասես քաջքերը վազելիս լինեին ջրի վրայով: Ալիքները իրար էին հեծնում եւ փախչում էին դեպի ափ» (էջ 379), «Աշնանավերջի գիշերները ցուրտ են ու դող հարուցող: Լուսինը դուրս է գալիս ու լողում է կապույտ երկնակամարում: Նայում ես աստղերին, ու Հարդագողի ճանապարհը միտքդ ու հոգիդ առնում-տանում է երկնքի անհունները...» (էջ 53):

«Մեզ հաշտություն է անհրաժեշտ, մեր զենքը միշտ մեր սահմաններից դուրս պիտի ուղղված լինի» (էջ 38). միաբանության եւ ողջախոհության դիտակետ ունենալու սույն հրավերը՝ հարեւման մարտական կոչի, շարունակաբար թեւածում է ստեղծագործության մեջ: Հայոց մեծ տունն ու ընտանիքը խաղաղ պահելու հաստատակամությունն անդադրում երեւակվում է գահակալների ու հայրապետների

անանձնական ու բազմաճյուղ մտածումներում ու ապրումներում: Դրանք հանդես են գալիս (հընթացս իշխանաց իշխանի զավակ ամուսնացնելուն, հագարացիների ու բյուզանդացիների բազմապիսի խարդավանքներին՝ Քաղկեդոնի խնդիր, արաբական արշավանքներ, պավղիկյաններ, Զաքարիա Ա. Ձագեցի գերյալ կաթողիկոսի եւ Բուղայի հանդիպում, անգամ՝ Աբրահամ-վարդապետ երկխոսություն) թե՛ միջանձնային ու պետականաշինական, թե՛ հոգեւոր ու աշխարհիկ իրադարձությունների համապատկերում:

Հետաքրքրական մի քանի փաստեր եւս. պատմավեպում հարեւանցի մատնանշում կա մեր օրերում նահանջ ապրող ճգնավորական կենցաղի անհրաժեշտությունը: Հիշյալի ուղիղ վկայությունն է վեպի առաջին իսկ էջերից հիշատակվող Մաշտոց Ա. Սեւանեցու ինքնահատուկ կերպարը: Անգամ մահվանից հետո թե՛ Զաքարիա Ա. Ձագեցին, թե՛ Աշոտ Ա.-ն կարծես մշտապես ներկա են եւ ուղղակիորեն ստվերում են իրենց իրավահաջորդներին այնքան ժամանակ, քանի դեռ Սմբատ Ա.-ն ու Գեւորգ կաթողիկոսը որոշակիորեն չեն ինքնադրսեւորվել: Այստեղ եւս՝ միջանձնային ու ընդհանրական փոխհարաբերությունների տարաբեւեռ խճանկարում, հեղինակը հաջողել է հարազատորեն փոխանցել ժամանակի ոգին ու գալիքի հարատեւ կենսաթրթիռները: Այս մասին է նաեւ «Աշոտ արքան երեսունհինգ տարի Հայոց աշխարհի տերն ու ծառան եղավ, բայց ո՛չ Հայոց աշխարհը կարգին ճանաչեց նրան, ո՛չ էլ ինքը լիովին կարողացավ ճանաչել աշխարհը Հայոց» (էջ 287) միտքը, որը կարծես հոգեւոր պատումի դրամատիկ հանգուցալուծման ազդարարը լինի եւ նույնաժամանակ՝ ածանցումը վերը հիշատակված «Ժողովուրդն իր մտապատկերում ունեցածը, իր երազանքը միշտ հագցնում է իր առաջնորդներին» (էջ 21) հռչակման: Ասվածի վկայությունները որոնելի են թե՛ արքայի կենդանության օրոք ու մահվանը հաջորդող եղելություններում, թե՛ պատմագրության եւ թե՛, մանավանդ, մերօրյա իրականության մեջ:

Վերջին հաշվով, ամենատեղին հարցադրումը, որ կարող է արդարացիորեն առաջանալ, այն է, թե ո՞րն է հեղինակի նպատակը: Խնչ ուղերձ է նա հղում մերօրյա մարդուն ու գալիք սերունդներին: Սույն՝ գրեթե հեւտորական հարցադրման պատասխանը, կարծում ենք, յուրաքանչյուր ընթերցող յուրովի պետք է գտնի. հույս ունենք, որ մենք մեզ համար գտել ենք...

Անշուշտ, դյուրին չէ մեկ անդրադարձով վերհանել Հրաչ Բեգլարյանի ստեղծագործության բոլոր յուրահատկությունները, այդուհանդերձ՝ քաջահույս ենք, որ գոնե ընդհանուր գծերի մեջ փոքրիշատե հաջողել ենք:

Բեղուն գրիչ ենք մաղթում պարոն Բեգլարյանին եւ նորանոր ստեղծագործություններ, քանի որ համոզված ենք, որ շատերը մեզ պես հեղինակի գրականության մեջ գտնելու են մարդուն եւ Աստծուն, ունկնդրելու եւ տեսանելու են եւ՛ մանկան ծիծաղ, եւ՛ լուսածիր հորիզոններ, եւ՛ մեր օրերում չպակասող հոգեկան ցավ ու տառապանք:

Տ. ԻՍԱՀԱԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

